

MEMORIAV, LA XARXA PER A LA PRESERVACIÓ DEL PATRIMONI AUDIOVISUAL DE SUÏSSA

*Kurt Deggeller,
director de Memoriav*

La relació que cada país té amb el seu patrimoni cultural està estretament vinculada a la seva manera d'entendre la pròpia identitat, la qual, al seu torn, està lligada a la seva estructura política, social i cultural. Memoriav, l'organització fundada a Suïssa amb l'objectiu de millorar la preservació i la transmissió del patrimoni audiovisual del país, és més fàcil d'entendre si un és conscient que aquest petit país de 7,4 milions d'habitants està dividit en 26 cantons, la sobirania cultural dels quals està tan arrelada a la constitució com l'existència de les seves quatre regions lingüístiques.

Quan, a començaments de la dècada de 1990, el ministeri de l'interior va encarregar a un reduït grup d'experts que suggerís mesures per millorar la situació del nostre patrimoni audiovisual, es va proposar una solució central inicial –un centre d'informació audiovisual que reunís racionalment professionalitat i infraestructura. El suggeriment es va considerar massa centralista, fins i tot per part d'aquells sectors que més s'haurien beneficiat de la proposta. Com a alternativa, es va desenvolupar un nou concepte basat en institucions ja existents; la idea va ser crear una xarxa que connectés totes aquestes institucions amb el propòsit comú de millorar la coordinació entre els professionals del sector i la implementació dels recursos disponibles. La xarxa tindria una estructura flexible i es basaria, fonamentalment, en la voluntat de tots els participants de col·laborar-hi lliurement.

Institucions amb grans col·leccions de documents audiovisuals d'importància nacional van prendre part en la fundació d'aquesta xarxa. Les institucions inclouen: per part del Govern federal, els Arxius Federals Suïssos i la Biblioteca Nacional de Suïssa; per part del sector privat, però finançats pel Govern, les col·leccions especials dels Arxius Nacionals de So i l'Arxiu Fílmic de Suïssa; des del sector fotogràfic, l'Institut Suís per a la Conservació de Fotografies; en tant que la col·lecció audiovisual més extensa, la corporació de la ràdio pública SRG SSR Idée Suisse, amb les seves set empreses de ràdio i televisió; i, finalment, l'Oficina Federal de Comunicació, l'autoritat reguladora de la ràdio i la televisió a Suïssa.

Abans que la xarxa fos institucionalitzada mitjançant la creació d'una associació, es van posar en marxa una sèrie de mesures concretes per tal de protegir aquests documents audiovisuals de la major quantitat de perills possible. Utilitzant fons federals especialment destinats a aquest fi, una selecció d'emissions editades en discos d'acetat dels primers 20 anys de la ràdio suïssa van ser transferits a suports d'emmagatzematge digital, pel·lícules de nitrat de la col·lecció de l'Arxiu Fílmic de Suïssa van ser transferides a pel·lícules de seguretat, i es van restaurar fotografies del segle XIX. Els resultats d'aquestes tasques es van comunicar de seguida a la població en general: les emissions de ràdio van ser editades en tres discos compactes de fragments de programes en italià, francès i alemany; les pel·lícules van ser incloses a la programació del Festival Internacional de Cinema de Locarno –el festival de cinema més impor-

tant de Suïssa–, i les fotografies restaurades del fotògraf i inventor Carlo Ponti van ser el tema d'una exposició a Vevey.

Immediatament després de crear-se l'associació, l'any 1995, encara no hi havia una base de finançament segura per a la xarxa, i per tant, els projectes havien de ser finançats exclusivament amb fons especials del Govern federal. Els membres del comitè directiu de l'organització eren tots voluntaris. Això no obstant, el 1995 es van endegar projectes a llarg termini i d'un gran abast com, per exemple, la col·laboració, sota el títol *Informació política*, entre l'Arxiu Fílmic de Suïssa, la televisió i la ràdio suïsses, i els Arxius Federals Suïssos, amb l'objectiu de preservar el noticiari nocturn *Filmwochenschau* i les emissions amb contingut polític de la ràdio i la televisió, així com fer accessibles els documents a tot tipus d'usuaris des dels Arxius Federals Suïssos.

L'exemple de la recuperació del noticiari nocturn de la televisió suïssa demostra com n'era de necessari fer un esforç a llarg termini per al manteniment d'aquests arxius: de les primeres tres temporades i mitja del programa (1953-1956), només s'havia conservat el resum que s'emetia a finals de cada any; de l'any 1957, les notícies individuals encara estaven disponibles en gran part, però la presentació original i els comentaris dels locutors s'havien perdut i, al final, només es van poder recuperar en forma de manuscrits escrits, transmesos per casualitat. El projecte *Informació política* encara està en marxa. Després del noticiari nocturn, i mitjançant el mateix procediment, també es van recuperar programes regionals de notícies i *news magazines*, els quals també es van posar a l'abast del públic.

Malgrat tot, al projecte *Informació política* no li van faltar detractors. Aquells que esperaven que Memoriav centrés les seves activitats en l'àmbit cultural no podien entendre que s'invertissin tants diners en la preservació d'imatges sense cap valor cultural. Aquest és un debat que està present de manera reiterada en la resta d'àrees d'acció de Memoriav. S'hauria de donar prioritat a la fotografia artística, a les pel·lícules artístiques i als enregistraments d'obres d'art literàries i musicals, en detriment de documents, l'interès principal dels quals es deu al seu contingut? En les tasques que ha dut a terme fins ara, Memoriav s'ha centrat fonamentalment en les col·leccions audiovisuals de valor documental, no només perquè és més fàcil trobar finançament per a la preservació d'obres d'art, sinó perquè a l'hora de donar accés públic a documents amb valor artístic, un de seguida es topa amb els problemes i les limitacions que suposen els drets de la propietat intel·lectual.

Tot i això, Memoriav va decidir aventurar-se dins el sector cultural ja des de l'any 1996. A fi de complementar la col·lecció dels Arxius Literaris de Suïssa, es van avaluar totes les emissions radiofòniques que tractaven sobre autors suïssos de les regions francòfones, i aquelles en què apareixien aquests mateixos autors. Se'n va fer una tria segons un complicat procés de selecció i, en acabat, es van transferir en format digital a una plataforma experimental d'emmagatzematge massiu, a la qual es pot accedir directament des d'algunes terminals dels Arxius Literaris. Des d'aleshores, el projecte s'ha ampliat, i ara inclou autors de les quatre regions lingüístiques; i a més a més d'emissions radiofòniques, s'hi han incorporat enregistraments televisius.

Pel que fa a les fotografies, va ser sobretot la disponibilitat d'imatges a través d'Internet allò que va adquirir més protagonisme a inicis del nou mil·lenni. Actualment, les col·leccions virtuals estan destinades a substituir les proverbials cerques a través dels arxius. Amb el projecte *La vie quotidienne au fil du temps*, la Médiathèque Valais va recopilar 20.000 imatges provinents de

deu importants col·leccions suïsses; les va digitalitzar amb diversos graus de resolució, i va catalogar-ne els continguts a RERO, la xarxa de biblioteques de la Suïssa occidental. Des de llavors, es pot accedir directament a les imatges per pantalla utilitzant la seva entrada de catàleg.

Podríem continuar indefinidament descrivint aquí tots els projectes de Memoriav; fins ara, se n'han posat en marxa 90, 50 dels quals ja han estat completats. (Per a una descripció de tots els projectes, així com per obtenir una bibliografia exhaustiva referent a la preservació del patrimoni audiovisual, si us plau consulteu www.memoriav.ch.) Ens sembla més pertinent analitzar, en aquesta presentació, les experiències adquirides durant els darrers deu anys; i, per tal de fer-ho, estructurarem el contingut del nostre text al voltant de l'article dels estatuts de l'associació que llista les sis obligacions primordials de Memoriav.

1. Inventariar el nostre patrimoni audiovisual

En primer lloc, hem d'especificar que la definició de *patrimoni audiovisual* utilitzada per Memoriav no es correspon a l'ús internacional del concepte: la fotografia, que juga un paper molt important en el programa de Memoriav, no se sol incloure generalment en els conjunts de documents audiovisuals. La decisió d'incloure fotografies, això no obstant, ha resultat ser d'allò més raonable, ja que els problemes tècnics de la preservació a llarg termini, la restauració i la transmissió, són molt semblants als que presenten les pel·lícules, els vídeos, i els enregistraments de so.

La frase del primer article, «Inventariar el nostre patrimoni audiovisual», vol dir donar una visió general de les col·leccions audiovisuals del país, crear una mena d'inventari nacional. Aquesta tasca no apareix per casualitat en el primer lloc de la llista, sinó que reflecteix la cronologia dels procediments arxivístics. Tot i així, Memoriav no va ser capaç de complir estrictament amb les previsions perquè, per raons de transparència en les seves activitats, havia de presentar resultats concrets tan aviat com fos possible. Malgrat aquestes dificultats, a partir de l'any 1995 es van engegar diferents projectes amb inventaris parcials de pel·lícules i fotografies, així com, en un cas, un inventari cantonal de documents audiovisuals. A l'hora de dur a terme aquests projectes, però, van sorgir diverses complicacions: la major part del patrimoni audiovisual no es troba recollit en col·leccions especials, sinó que més aviat es troba integrat en les col·leccions mixtes de biblioteques, museus i arxius. Podríem dir que, allà, l'existència d'aquests documents esdevé lleugerament borrosa; el seu contingut no ha estat indexat; estan emmagatzemats en condicions climàtiques inadequades; el personal que se n'encarrega no té la formació suficient per manipular aquest tipus de material, i sovint no es disposa de mitjans apropiats per veure o escoltar el contingut dels documents. Per una banda, aquesta situació fa molt difícil preservar les dades, perquè el personal té problemes fins i tot a l'hora de respondre a les preguntes més senzilles sobre les col·leccions, i, per l'altra, perquè a les institucions no els agrada discutir sobre col·leccions que saben perfectament que no s'estan gestionant d'acord amb unes normes professionals. Ateses aquestes circumstàncies, l'obtenció de dades fiables només es podrà dur a terme a escala local per part dels especialistes, la qual cosa implica una despesa en recursos econòmics i organitzatius considerable. Fins al moment, Memoriav ha gastat aproximadament 720.000 francs suïssos, és a dir, uns 460.000 euros. La xarxa encara està molt lluny de poder oferir un panorama

complet del patrimoni audiovisual del país, tot i que enllestir aquest inventari té una importància vital; únicament un cos sòlid de material estadístic podrà forçar aquells que prenen les decisions pel que fa a la política i a les administracions a atorgar al patrimoni audiovisual l'atenció que es mereix. Està previst que l'any 2008 es publiqui un informe que, per primera vegada, proporcionarà dades concretes sobre l'abast i l'estat de conservació del patrimoni audiovisual a Suïssa.

2. Prendre mesures adients per salvar i protegir el patrimoni audiovisual de Suïssa

Memoriav ha d'insistir constantment en el fet que la implementació de mesures tècniques només aconseguirà que assolim els nostres objectius a mitges; molts observadors externs consideren «despeses indirectes» tot l'esforç i la feina que es porten a terme si no tenen una relació directa amb la restauració, digitalització i transferència d'enregistraments a nous suports d'emmagatzematge. El nivell d'estatus tan baix que encara es dona als enregistraments audiovisuals en tant que part del patrimoni cultural fa que sigui necessària una comunicació permanent amb l'objectiu de guanyar, per al nostre patrimoni audiovisual, igualtat respecte al patrimoni cultural mòbil tradicional.

Durant molt de temps, el suport legal per al finançament de Memoriav per part del Govern federal no estava del tot garantit. Malgrat comptar amb articles individuals de legislació federal referents a la Biblioteca Nacional i als arxius, així com a la ràdio i a la televisió, en època de severes restriccions pressupostàries aquestes disposicions no sempre asseguraven una dotació econòmica suficient. Gràcies a una relació continuada amb l'Administració federal i el Parlament, l'any 2005 es va aprovar una llei que regula clarament la participació financera del Govern federal, la qual també li atorga el poder d'establir un marc de finançament per a un període de quatre anys.

La comunicació d'informació per via impresa o electrònica als cercles d'especialistes, així com l'assessorament professional i la formació continuada, són altres activitats directament vinculades al deure de preservar el nostre patrimoni audiovisual. Es tracta de mesures preventives que suposen una despesa relativament modesta, però que, ja en molts casos, han contribuït a millorar la situació de col·leccions de material audiovisual prèviament negligides.

A banda de transmetre coneixements especialitzats als professionals, l'associació també ha de difondre informació al públic en general. És per això que Memoriav organitza periòdicament actes públics en els quals els experts comenten en directe temes específics relacionats amb els enregistraments de so i d'imatge. A més a més, en col·laboració amb l'Arxiu Fílmic de Suïssa s'està creant una xarxa de cinemes per a la projecció de pel·lícules i documentals restaurats.

3. Avaluar més adequadament el nostre patrimoni audiovisual, i establir i gestionar una xarxa d'informació connectada amb les institucions actives en aquest sector

Al començament d'aquest escrit ja s'explica que Memoriav és una xarxa formada per un petit grup d'institucions, les quals conserven una part significativa del nostre patrimoni audiovisual de rellevància nacional. Aquestes entitats es van agrupar arran de la constatació que, actual-

ment, les condicions de pel·lícules, vídeos, enregistraments de so i fotografies pel que fa a preservació i accés són extremament insatisfactòries. Els arxius especials individuals, com ara els Arxius Nacionals de So i l'Arxiu Fílmic de Suïssa, no van tenir prou força per millorar aquesta situació, i les diferents biblioteques i arxius es dedicaven principalment al material tradicional. Només a partir de la creació de Memoriav va ser possible que es constituís un grup de pressió que, de mica en mica, ha anat guanyant adeptes.

Des d'aleshores, 160 institucions d'arreu del país s'han unit a la xarxa, i algunes ja han participat en projectes de Memoriav. L'objectiu marcat per als propers anys és enfortir la xarxa mitjançant l'establiment de centres de competència regionals i cantonals, a fi que, cada vegada més, els projectes per a la protecció del patrimoni audiovisual també es puguin dur a terme a aquests nivells.

4. Promoure i facilitar l'accés a fonts audiovisuals per a l'estudi i la recerca

L'accés a les fonts audiovisuals depèn majoritàriament de tres factors: la correcta indexació dels continguts, la disponibilitat de còpies de consulta de qualitat suficient i la situació legal.

El problema de la indexació s'agreuja pel fet que, a diferència dels materials tradicionals d'arxius i biblioteques, no hi ha normes per agrupar els materials audiovisuals. Memoriav ha trobat una solució adient per tal de resoldre aquesta situació: les col·leccions de dades heterogènies es recullen a la plataforma de dades Memobase i s'estructuren d'acord amb l'estàndard internacional Dublin Core. Un mecanisme de cerca fa possible localitzar fotografies, pel·lícules i emissions de ràdio i televisió a través de paraules clau seleccionades individualment.

Des d'un punt de vista tècnic, també seria possible accedir als documents mateixos mitjançant la plataforma Memobase. El fet que actualment només hi hagi accés a les fotografies es deu, en part, a raons relacionades amb els drets d'autor i, en part, a reserves per motius d'estratègia comercial per part d'institucions de ràdio i televisió. Amb vista al futur, una alternativa a aquesta situació podria ser l'existència de terminals controlades en certes institucions, des de les quals es pogués accedir a part dels arxius de ràdio i televisió. Tot i que, probablement, encara no seria possible descarregar els documents.

La situació legal inherent a l'arxivament i l'ús de fonts audiovisuals continua essent poc clara. En tant que membre d'una associació d'usuaris de drets d'autor (DUN), Memoriav, juntament amb altres grups, advoca per una regulació legal clara de l'ús no comercial de documents audiovisuals per part d'investigadors, estudiants i educadors, per tal que aquest ús quedi exempt de drets d'autor.

L'ús de fonts audiovisuals per part dels investigadors encara no ha fet gaires progressos a Suïssa. Per tant, una de les obligacions de Memoriav és posar-se en contacte amb usuaris potencials de l'àmbit universitari, informar-los de les possibilitats existents, i animar-los a formular els seus desitjos i peticions. Amb aquesta finalitat, i en col·laboració amb la Universitat della Svizzera Italiana, enguany tindrà lloc un simposi internacional que portarà per títol *Vist i escoltat: el patrimoni audiovisual i les ciències*.

5. Observar el desenvolupament de les tecnologies en el camp de la protecció del patrimoni audiovisual

El fracàs dels mitjans d'emmagatzematge i l'obsolescència tècnica són dos dels problemes principals de la conservació de materials audiovisuals. Cada vegada que s'inicia un nou projecte de Memoriav, s'ha de tornar a comprovar la idoneïtat dels requisits tècnics. Per raons econòmiques, els compromisos són sovint inevitables, per exemple en l'àmbit de la tecnologia del vídeo, per a la qual encara s'ha de desenvolupar un format digital estandarditzat sense pèrdua de dades.

Fins i tot avui dia és bàsicament irresponsable guardar pel·lícules de 16 mm, com les que es troben abundantment als arxius de televisió, en el format de vídeo MPEG IMX de reducció de dades. Però, tenint en compte la ràpida descomposició dels materials, especialment a causa de la síndrome del vinagre, i amb un finançament condicionat i limitat, de moment no existeix cap altre procediment possible. Davant d'aquesta situació, és important preservar les pel·lícules originals en tan bon estat com sigui possible, perquè es puguin emmagatzemar sense perill, i per fer més lent el procés de descomposició natural, de manera que es pugui accedir al material quan sigui necessari.

Els coneixements sobre la situació de les tecnologies, però, també s'ha de transmetre de forma adequada; i per això Memoriav publica recomanacions per a la preservació de fotografies, enregistraments de so, pel·lícules i vídeos, que han estat escrites per especialistes del tema, i que s'actualitzen regularment.

6. Garantir que els recursos s'implementin de la millor manera possible mitjançant les mesures apropiades

Des de l'any 1998, Memoriav rep suport econòmic regular per part del Govern federal; entre 1998 i 2001 va rebre anualment 1.800.000 CHF (1.149.000 €), i des de l'any 2002, 3.000.000 CHF (1.915.000 €). SRG SSR Idée Suisse hi aporta un finançament addicional de 300.000 CHF (191.000 €), i l'associació de membres hi contribueix amb 100.000 CHF (64.000 €). Segons un estudi efectuat el 2001, aquesta quantitat correspon aproximadament a un terç del mínim necessari per a la preservació sistemàtica del nostre patrimoni audiovisual.

Vista la situació, Memoriav intenta, per una banda, mantenir els costos administratius el més baixos possible i, per l'altra, assegurar la participació econòmica de les institucions sòcies que col·laboren en els projectes. Com a màxim, Memoriav generalment cobreix un 50% dels costos dels projectes; la resta de socis dels projectes poden fer la seva contribució aportant força de treball i infraestructura, o bé aconseguint finançament per part de tercers. Això dobla, aproximadament, la quantitat total que Memoriav pot destinar als projectes.

Les condicions econòmiques no tenen cap influència en la qualitat de les tasques tècniques, la restauració, les transferències o la digitalització. Només el treball professional que es du a terme d'acord amb les normes internacionals pot obtenir un resultat sostenible. En el camp audiovisual, s'ha demostrat que les solucions barates sempre són un error.

Conclusió

En general, la situació del patrimoni audiovisual a Suïssa no és pas diferent de la dels països de la resta d'Europa, tal com mostra un estudi efectuat pel projecte de la Unió Europea TAPE (Training for Audiovisual Preservation in Europe, www.tape-online.net), que ha analitzat 375 institucions a 34 països d'arreu d'Europa. La versió preliminar de l'informe sobre els resultats de l'estudi afirma: «El panorama general que es dibuixa és que la gran majoria de col·leccions audiovisuals són col·leccions mixtes, i que pràcticament totes es troben dins d'organismes que gestionen, a més a més o principalment, altres materials.» I, pel que fa al tema dels professionals, al paràgraf següent es comenta: «Malgrat les dificultats a l'hora de proporcionar càlculs fiables, en qualsevol cas, les respostes fan absolutament palès que encara queda molt per analitzar. El fet que hi hagi buits tan seriosos pel que fa a informació bàsica sobre els continguts de les col·leccions és un risc en si mateix per a la supervivència del patrimoni audiovisual.» (DE LUSNET, Yola: *Audiovisual Collections in Europe*. Primers esborranys. Maig 2006).

El projecte TAPE, que complementa el projecte PrestoSpace www.prestospace.net –el qual està relacionat amb la ràdio i la televisió, es va centrar en col·leccions fora de l'àmbit de les emissions. Aquesta divisió té sentit perquè les col·leccions de ràdio i televisió disposen d'un finançament molt més elevat per ser arxivades que la resta de col·leccions. A Suïssa, les contribucions econòmiques que el Govern federal fa als Arxius Nacionals de So i a l'Arxiu Fílmic de Suïssa no són, ni de bon tros, proporcionals al mandat que se'ls va fer, i el gran endarreriment que hi ha en el processament de les col·leccions n'és la conseqüència. Fora d'aquestes institucions especials, la situació encara és més greu, perquè sovint no es disposa d'experts suficients ni per garantir la planificació d'un manteniment adequat de les col·leccions.

És sorprenent la quantitat de temps i esforç que s'ha d'esmerçar en el patrimoni audiovisual abans que pugui rebre el reconeixement que li correspon d'acord amb el paper que juga en la societat actual. La preservació d'aquesta part fonamental de la nostra memòria col·lectiva és, per tant, una empresa complexa, l'abast de la qual inclou des de mesures d'emergència per a documents que es troben en una situació especialment perillosa, fins a la promoció de l'ús de fonts audiovisuals per a l'educació i la recerca. A Suïssa, la solució de crear una xarxa ha resultat especialment idònia per gestionar de manera coordinada aquesta multiplicitat de tasques, i això, malgrat unes precàries condicions econòmiques.